

TÜRK KAMU PERSONEL SİSTEMİNE ETKİSİ AÇISINDAN TÜRKİYE’DE ASKERİ DARBELER

MILITARY COUPS IN TÜRKİYE IN TERMS OF THEIR IMPACT ON THE TURKISH PUBLIC PERSONNEL SYSTEM

Doç. Dr. Osman Kürşat ACAR¹

ÖZ

Osmanlı'dan günümüze askeri darbelerde darbecilerin ilk el attığı alanlardan birisi de kamu personel sistemi olmuştur. Zira darbe sürecinin kalıcı olması için kamu personeli ve üst düzey bürokrasi oldukça önemlidir. Modernleşen devletle birlikte askerin siyasete ilgisi artmış ve bu kapsamda Osmanlı'nın son döneminde önemli askeri müdahaleler olmuştur. Cumhuriyet döneminde de durum farklı değildir. Çok partili hayata geçilen Menderes dönemi, 1960 darbesi ile son bulmuş, ardından 1971 muhtırası, 1980 darbesi, 28 Şubat muhtırası ve son olarak 15 Temmuz darbe girişimi meydana gelmiştir. Tüm bu darbelerin ardından kamu çalışanları işten çıkarma, pasifize edilme, emeklilik, tasfiye, merkeze alma, ilişik kesme, kızağa çekme gibi uygulamalara tâbi tutulmuştur. Bu durum kamu personel sisteminde önemli sorunları beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, kısaca 1909 yılındaki 31 Mart isyanından başlayarak özellikle son darbe girişimi olarak daha geniş ele alınan 15 Temmuz FETÖ askeri darbe kalkışmasına kadar olan zaman diliminde, Türk kamu personel sisteminde yapılan tasfiye ve emeklilik gibi yöntemlerle kamu görevinden çıkarılan memurların durumları, sayıları, çıkarılma gerekçeleri ortaya konulmuştur. Sayısal verilerle darbeler sonucu kamu yönetiminde geçmişten günümüze kamu çalışanlarının durumu özetlenmiştir. Çalışma ile darbe ve darbe girişimleri sonrası akamete uğrayan kamu personel sistemindeki durum ele alınarak benzeri durumların kamu personel sistemi üzerindeki tahribatına yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Personel Sistemi, Askeri Darbeler, 15 Temmuz Askeri Kalkışması, Bürokrasi.

JEL Sınıflandırma Kodları: F52, H10, H12, H83.

ABSTRACT

In military coups from the Ottoman Empire to the present day in Türkiye, one of the first areas that putschists have taken action has been the public personnel system. Because public personnel and bureaucracy are very crucial for the coup process to be permanent. With the modernizing state, the military's interest in politics has increased, and there have been military interventions that leave a mark on history in the last period of the Ottoman Empire. The situation is no different in the Republican period. The Menderes period, which saw the transition to a multi-party system, ended with the 1960 coup, followed by the 1971 memorandum, the 1980 coup, the February 28 memorandum and finally the July 15 coup attempt (uprising). Following all these coups, public employees were subjected to practices such as dismissal, deactivation, retirement, purge, centralization, severance and suspension. In the study, from the 31 March 1909 insurgency to the 15 July FETO military coup attempt, status, numbers, dismissal reasons of officials who were dismissed within elimination and retirement methods are revealed. With numerical data in the study, it is summarized the results of public employees from the past to the recycling as a result of the blows. As a literature review the study discusses the situation of civil servant system after the coups and coup attempts and gives place to some assessments against similar situations.

Keywords: Public Personnel System, Military Coups, July 15 Military Uprising, Bureaucracy.

JEL Classification Codes: F52, H10, H12, H83.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, osmanacar@sdu.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

When Türkiye's political history is examined, it is suggested in the academic literature that it can actually be considered as the history of coups. The events that take place in Türkiye almost every decade, such as a military coup, a memorandum, a post-modern coup and the latest failed uprising, have been one of the most important obstacles to Türkiye's development and democratization. Compared to the pre-modern period, soldiers attempting a coup is related to the mission assigned to them. In late modernized or modernizing countries, the soldier functions as a modernizer; these soldiers are trained with the awareness of achieving a higher goal. In Türkiye, soldiers have seen themselves as "above politics". In a sense, politics, which is the legitimate means of governing the country, is below the military. Individuals who were raised according to the logic of command-and-command behaved towards their subordinates in the same way as they viewed politics. When the history of coups of the Republic of Türkiye is concerned, firstly the coup of 27 May 1960, the memorandum of 12 March 1971, the coup of 12 September 1980, the post-modern coup of 28 February 1997, the e-memorandum given in accordance with the spirit of the period on 27 April 2007 and finally the failed coup of 15 July 2016. It can be considered a military coup attempt. When considering the Ottoman Empire, especially the modernization process of the Ottoman Empire should be taken into consideration. In this process, the coup against Sultan Abdülaziz was a government coup and the soldiers became the most important trump card of the coup plotters. Coups can cause damage to many areas of countries economically, politically and socially. One of these areas is the public personnel system. In fact, since coups are carried out by soldiers, who are public personnel, the damage in this area can be much more structural. Coups or coup attempts from the Ottoman Empire to the present have caused significant damage to the public personnel system. The study discussed the purges in the public personnel system during the coup/coup attempt periods from the Ottoman Empire to the present day and concluded by examining in more detail the failed coup attempt of FETO on July 15, 2016. The liquidations and liquidation plan that took place during this process are examined in general terms. An attempt has been made to evaluate the damage caused by the coup to the public personnel regime.

Design/methodology/approach:

In the study, the situations, numbers and reasons for dismissal of civil servants who were dismissed from public service through methods such as purges and retirements in the Turkish public personnel system, in the period from the March 31 Rebellion in 1909 to the failed military coup attempt of July 15, which was discussed more broadly, are revealed. An attempt is made to summarize the data of public employees from past to present in public administration as a result of coups with numerical data. In the study, which is conducted as a literature review, the situation in the public personnel system after the coup and coup attempts is discussed and evaluations are made to prevent similar situations.

Findings:

When the period between the 31 March uprising of 1909 and the 15 July coup attempt is discussed in outline, it is tried to be revealed in more detail with the table how the history of the Republic of Türkiye was disrupted by coups and how the Turkish Bureaucracy was affected by this process. Table 3 is an important finding, especially in terms of summarizing the last 100 years.

Conclusion and Discussion:

Each military coup process has significantly eroded the public personnel system, and serious purges have occurred in the public sector. The July 15 coup attempt can be seen as the biggest purge of bureaucrats and public employees compared to previous coups. However, when the period of the Ottoman Empire is considered, the liquidation that took place after the overthrow of Abdulhamid II after the March 31 uprising is higher than that of July 15 coup attempt. However, due to mass removals, the memories and institutionalization of government offices are seriously damaged. It can be concluded that all coups or coup attempts deeply affect the state in a wide range of areas, from the provision of public services to the development of the country. As in other areas of the country, the coups had significant negative effects on the Turkish Public Bureaucracy and the personnel system not being fully developed. It should not be forgotten that the history of coups in the history of Turkish public administration, going back to the Sultan Osman the Young, is taught with negative consequences in the training of all public administrators, especially military bureaucrats.

1. GİRİŞ

“Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme” olarak Türk Dil Kurumu’nca tanımlanan askeri darbe, kamu yönetim tarihinin önemli konularındandır. Tarihte Roma’dan, Antik Yunan’a kadar ara ara gündeme gelen askeri darbeler, günümüzde Latin Amerika başta olmak üzere Afrika’da, Güney Avrupa’da Asya’da karşılaşılan bir olgudur. Sivil yönetimlerin başarısızlığı üzerine kurulmaya çalışılan askeri darbeler sonrası ordu vasıtasıyla ülke düzeltilmeye çalışılır (Duman, 2016, s. 104, Gülmez, 2014, s. 1). Darbeler genellikle ordu eli ile yapılmasının yanında, ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlarca da desteklenmektedir (Çınarlı ve Safi, 2019). Türkiye’nin siyasî tarihi incelendiğinde, aslında darbeler tarihi olarak da yazılabileceği akademik yazında öne sürülen bir durumdur (Uyar, 2020, s. 77). Türkiye’de neredeyse her on yılda bir askeri darbe, muhtıra post-modern darbe ve en son kalkışma olarak gerçekleşen olaylar, Türkiye’nin gelişiminde ve demokratikleşmesinde en önemli engellerden biri olagelmıştır.

Türkiye gibi geç modernleşmiş ve bürokrasinin modernleştirici güç olarak görüldüğü ülkelerde bürokrat tasfiyesi, devlet iktidarının el değiştirmesi, gücün askerler ve onlara destek verenlere geçmesi anlamına gelmektedir. Yapılan askeri darbe ya da darbe girişimlerinde ana unsur insan olduğu için kamu personeli rejimi açısından bu olayı değerlendirmek, önem arz etmektedir. Askerlerin modern öncesi dönemle karşılaştırıldığında, darbeye girişimleri kendilerine biçilen misyonla ilgili olduğu söylenebilir. Geç modernleşmiş ya da modernleşen ülkelerde askerler, bir modernleştirici işlev rolünü üstlenmeye çalışmışlardır. Bu durum askeri bürokrasinin eğitim ve öğretim süreci ile ilişkilendirilebilir. Ülkemizde de askerler kendilerini dönem dönem siyaset üstü görmüşlerdir. Bir bakıma ülkeyi meşru yönetme aracı olan siyaset, askerlerin etkisi altında kaldığı dönemler olmuştur. Emir-komuta mantığına göre yetiştirilen bireylerin kendi astlarına davranışları nasılsa, siyasete bakışları da öyle olduğu yönünde değerlendirmeler yapılagelmıştır (Fidan vd, 2011, Kurttaş, 2019)

Osmanlı’dan günümüze darbe, cunta, muhtıra, hal, isyan ve kalkışma gibi kelimeler ile darbeler, Türk yönetim tarihinin acı bir gerçeği olagelmıştır. 15 Temmuz FETÖ darbe girişimi 500 yıllık bir tarihi gerçeğin son halkasıdır. Osmanlı’da 1512’de Yavuz Sultan Selim’in babasından tahtı usul dışında devralması, Genç Osman’ın (2. Osman) hal’edilmesi ve ardından Yedikule Zindanları’nda katledilmesi, 1807 yılında padişah 3. Selim zamanında yaşanan Kabakçı Mustafa İsyanı ve ardından padişah 3. Selim’in boğdurulması, 1876 yılında Padişah Abdülaziz’in düşürülmesi ve ardından katledilmesi, 1878 yılında Çırağan vakası/baskını darbe girişimi, Prens Sebahattin’in darbe girişimi, 1908 Rumeli kalkışması, 1909 yılında 31 Mart Ayaklanması sonrası Padişah 2. Abdülhamid hanın hal’edilmesi ve 1913 Bab-ı Ali Baskını yaşanan olaylardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin darbeler tarihine bakıldığında ise, ilk olarak 27 Mayıs 1960 ihtilali, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 post modern darbesi, 27 Nisan 2007’de dönemin ruhuna uygun olarak verilen e-muhtıra ve son olarak 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi sayılabilir (Safi, 2018). Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi darbeler tek tek ele alındığında hepsi kendi içinde birtakım özellikleri ile farklılaşabilmektedir. Örneğin Osmanlıda Sultan Abdülaziz’e yapılan darbe, bir hükümet darbesidir ve askerler darbecilerin en önemli kozu olmuştur. 15 Temmuz ise, halkın karşı durması ile farklılaşmaktadır.

Darbeler, ülkelerin ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak birçok alanına zararlar verebilmektedir. Bu alanlardan birisi de kamu personel sistemidir. Hatta darbeler, kamu personeli olan askerler vasıtasıyla gerçekleştirildiği için bu alandaki zarar çok daha yapısal olabilmektedir. Osmanlı’dan günümüze yapılan darbe ya da darbe girişimleri, kamu personel sisteminde önemli tahribata neden olmuştur.

Bu çalışmada, Osmanlı’dan günümüze darbe/darbe girişimi dönemlerindeki kamu personel sistemindeki tasfiyeler ele alınmış ve özellikle 15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişimi daha ayrıntılı olarak incelenerek sonlandırılmıştır. Bu süreçte yaşanan tasfiyeler ve tasfiye planları, genel hatları ile incelenmiştir. Darbelerin kamu personel rejimine verdiği zarar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. 1960 ÖNCESİ DÖNEM

Türk Kamu Yönetimi’nde darbeler tarihini Türkiye’nin, Osmanlı bakiyesi siyasi tarihinden ayrı değerlendirmemek gerekir. Ayrıca dünyadaki siyasi gelişmelerden, dünyadaki darbeler tarihi ekseninde ele almak gerekir. (Kerimoğlu, 2020, s. 157). İlk planda Osmanlı İmparatorluğu ve onun son yıllarında yaşanan darbe girişimleri, Cumhuriyet döneminde yaşanan darbeler ve darbe girişimleri, 15 Temmuz’u değerlendirirken en önemli irdelenmesi gereken Türk yönetim tarihindeki darbecilik tarihidir. Zira darbecilik, Türk yönetim tarihinde bir

gelenek olarak gelmiş ve askerler kendilerinden önceki darbe girişimlerinden etkilenmişlerdir (Kerimoğlu, 2020). Ayrıca Cumhuriyet dönemi askerlerinin eğitim felsefesinin temeli, Osmanlı döneminde atılmıştır. Ülkeyi koruma ve kollama yönündeki asker düşüncesi, Osmanlı'dan günümüze gelen fikir miraslarından biri olduğu söylenebilir.

Osmanlı'dan günümüze darbe, cunta, muhtıra, hal, isyan ve kalkışma gibi müdahale biçimleri, Türk yönetim tarihinin acı bir gerçeği olagelmıştır. Osmanlı'nın son döneminde 1876 yılında Padişah Abdülaziz'in düşürülmesi ve ardından katledilmesi, 1878 yılında Çırağan vakası/baskını darbe girişimi, Prens Sebahattin'in darbe girişimi, 1908 Rumeli kalkışması, 1909 yılında 31 Mart Ayaklanması sonrası Padişah 2. Abdülhamid'in hal'edilmesi ve 1913 Bab-ı Ali Baskını yaşanan olaylardır (Safi, 2018).

31 Mart ayaklanması sonrası padişahın hal'edilmesi, Türk tarihinin en ilginç ve kamu personel sistemi açısından en önemli olaylarından birisidir. 31 Mart İsyanı'ndan sonra, o dönem bürokrasisinde önemli değişiklikler olmuştur. Tensikat² Kanunu ile memurlar tasfiyeye maruz kalmışlardır. Findley'e göre, 1909 yılında 35.000 memurdan 27.000'i devlet kadrolarından çıkarılmışlardır. Bir anlamda bürokrasinin %77,14'ü ihraç edilmiştir (Manav, 2017, s. 248; Findley, 1996, s. 23; Tekelioğlu, 2018, s. 42). Bu rakam, 15 Temmuz sonrası ihraç edilen 125.000 kişi ve toplam kamu personeli sayısı ile oranlandığında kamudan en çok personelin çıkarıldığı darbe olması nedeniyle önemlidir.

31 Mart ayaklanmasının, bugün olduğu gibi, o günde en önemli etkisi askeri personel üzerinde olmuştur. 31 Mart ayaklanması, 7.500 alaylı subayın emekli edilmesine neden olmuştur. Ordunun mevcudu ise, 295 bin civarındadır (Tekelioğlu, 2018, s. 45). Tahdidi Sin Kanunu'na³ bağlı olarak yapılan bu emeklilik işleminin dışında, 1911 yılında yaklaşık 26 bin subaydan 10,189'u yine tasfiyeye maruz kalmıştır (T.C. Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971, s.189). İhraç edilenlerin oranı %38,72'ye tekabül etmektedir (Tekelioğlu, 2018, s. 46). Türkiye'nin darbeler tarihi açısından bir kırılma noktası olan Enver Paşa öncülüğünde gerçekleşen Bab-ı Ali Baskını, demokrasi tarihimizdeki ilk darbelerden biri olması açısından oldukça önemlidir. 23 Ocak 1913'te iktidardaki Kamil Paşa hükümetine karşı bir darbe yaparak iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi, bu girişim ile amaçlarını tam olarak gerçekleştiremediği gibi birtakım tepkiler ile karşılaşmıştır. Darbenin gerekçesi, 1.Balkan savaşı ile Osmanlı'nın yenilgi ile Ege adaları ve Edirne'nin teslimi yönündeki baskılar karşısında Kamil Paşa hükümetinin olumlu yanıtıdır. İttihat ve Terakki'nin amacı aksi yönde olsa da, bu bölgelerin elde tutulması mümkün olmamıştır (Çınarlı ve Safi, 2019, s. 1789).

3. 1960 DARBESİ VE SONRASI DÖNEM

Modern Türkiye'nin ilk darbesi olması adına, 27 Mayıs 1960 darbesi bir milattır. Cumhuriyet ile birlikte kurucu irade tarafından kısmen siyaset dışında tutulmaya çalışılan ordunun, 1960 darbesi ile birlikte günlük siyasal tartışmaların içine girmesi 1960 darbesi için söylenebilecek önemli sonuçlardan birisidir (Yılmaz, 2020, s. 225). 27 Mayıs ara rejimi döneminde bürokrasi, ayrıntılı olarak düzenlemeye tâbi tutulmuştur. 27 Mayıs'tan sonra hasta olarak görülen TSK'de (Aydemir, 1976, s. 387) yapılacak ihraçların, ilk sinyali verilmiştir. EMİNSU⁴ olarak ifade edilen ve subayları hedef alan tasfiyeyle, 5000 asker emekli edilmiştir. 260 generalden 235'i ve yaklaşık 5000 albay ve binbaşı bu tasfiye ile ordu bürokrasisinden ilişkisi kesilmiştir (Zürcher, 2008, s. 353). Orduda kalan general sayısı ise, sadece 24'tür (Milliyet Gazetesi, 1960a, s. 1). EMİNSU ihraçlarından sonra, 27 Ekim 1960'da çıkarılan 114 sayılı kanun ile 147 öğretim elemanı görevlerinden alınmışlardır. Yine bu dönemde, Milli Birlik Komitesi'ne üye 14 asker de Komite'den ihraç edilmiştir. Bugün olduğu gibi yine en önemli tasfiye ordudan yapılmıştır. Bu tasfiyeler içinde, önemli sayıda generalin ordudan ilişkisi kesilmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) personeli de, darbeden etkilenmiştir. İlk etapta 200 kişi yöneticilik pozisyonlarına getirilmiş, ardından 30-35 bin civarında işçi adli işlemlerden geçip suçsuzlukları ispat edilmesine

² Düzenleme olarak tanımlanabilecek olan tensikat, Osmanlı döneminde ara ara başvurulan bir yöntemdir. Mali yılbaşı dönemlerinde bütçe dengliği için ihtiyaca binaen bazen bürokrat ve askerlerin maaşlarında, bazen bu kesimlerin sayısal olarak azaltılması yoluyla, bazen de şartlar oluştuğunda her iki yöntem aynı anda olmak üzere uygulanmış bir sistemdir. Ancak, tensikat, II. Meşrutiyet'ten sonra yöntem ve nicelik bakımından çok geniş boyutlarda uygulanmıştır (Manav, 2017, s. 241). 31 Mart ayaklanması sonrası askeri tensikat amaçlı çıkarılan üç kanundan birisi 18 Haziran 1325 (2 Temmuz 1909) çıkarılmıştır. Diğerleri Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu ve Askeri Tekaid ve İstifa Kanunudur. Amaç orduda gençleştirme, yenileme ve tasfiye yapmanın hukuki zemini oluşturmak olarak belirlenmiştir.

³ 31 Mart ayaklanması sonrası askeri tensikat amaçlı çıkarılan üç kanundan birisi 18 Haziran 1325 (2 Temmuz 1909) çıkarılmıştır.

⁴ Eminsu (Emekli İnkılâp Subayları), 27 Mayıs 1960'tan sonra Milli Birlik Komitesi'nce emekli ayrılan 7000 subay adına, 20 kişi tarafından 6 Eylül 1960'ta kurulan bir dernek. Bu dernek, 12 Eylül 1980'e kadar varlığını sürdürmüştür (Demir, 2006, s. 158).

rağmen devamsızlık yaptıkları gerekçesiyle işlerinden çıkarılmışlardır (Doğru, 1998, s. 117). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da, 364 personel ihraç edilmiştir (Demirci, 1997, s. 150-151). Yargı da tasfiyeden etkilenen kurumlar arasındadır. 1960'ların sonuna gelindiğinde, Yargıtay ve yerel adli mahkemelerden 607 hâkim emekliye ayrılmıştır. Bu sayılara dâhil olmakla birlikte, Yargıtay ve yerel adli mahkeme hâkimlerinin altıda biri ve Danıştay'ın ise yaklaşık yarısı ihraç edilmiştir (Doğru, 1998, s. 123).

Dönemin istihbarat örgütü Milli Amele Hizmetleri (MAH) ya da Milli Emniyet Hizmetleri (MİT, 2020) (MEH) 'de de %90 oranında ihraç yapılmıştır (Özkan, 2006, s. 211-212). Polis teşkilatında ise 58 polis tutuklanmış, 400 polis emekli edilmiş ve 600 polisin de görev yerleri değiştirilmiştir. Dönemin Emniyet Genel Müdürü'ne göre bu dönemde, teşkilatta 2000 kişilik bir azalma olmuştur (Milliyet Gazetesi, 1960b, s. 1-5).

12 Mart ara rejimi döneminde ise, diğer dönemlerle karşılaştırıldığında büyük ihraçlar söz konusu değildir. Bu dönemde 5 general, 1 amiral, 35 albay emekli olmuştur (Özbudun, 2007, s. 38). 12 Mart muhtırası Modern Türkiye'nin kamu personeli açısından görece tasfiyenin az olduğu ve sosyo-ekonomik olarak adlandırabileceğimiz diğer açılardan da zararların daha hafif atlatıldığı bir muhtıra sürecidir.

4. 1980 İHTİLALİ VE SONRASI DÖNEM

12 Eylül 1980 döneminde, öncelikle üniversite tasfiyesine değinmek gerekir, zira 1402'lerin tasfiyesi yaşanmıştır. 27 Mayıs'ın 147'lerinden farklı olarak bu dönemin mağdurları 1.402 kişi değil, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun⁵ adıyla anılmışlardır (Tekelioğlu, 2018, s. 185). 1980-1985 yılları arasında öğretim elemanlarının 286'sı istifa etmiş, 45'i görevinden alınmış, bir tanesi görevinden uzaklaştırılmış ve altısı ise, müstafi duruma düşmüştür (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012, s. 851). Kenan Evren, diploma usulsüzlüğü nedeniyle 3.687 öğretmeni görevinden el çektiydiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Evren'e göre 2.507 memur tutuklanmış, 590 memur hapse düşmüş, 2.000 memur ihraç edilmiş, 3660 memur ise gözaltına alınmıştır. Memurlardan kastedilen ise mülki idare amirleri, emniyet personeli, hâkim, savcı, öğretmen ve din görevlileridir (Evren, 1991, s. 13).

Bu dönemde 4.509 kişi çalışma bölgesi dışına çıkarılmış, 1.500-2.000 dolayında silahlı kuvvetler personeli ihraç edilmiştir (Özen, 2002, s. 406-407). Bu sayı, aslında daha fazladır. Çünkü ara rejim döneminden sonra, Başbakan Süleyman Demirel meclisten bir tasarıyla 1402 sayılı kanundan ötürü çıkarılan kamu personelinin geri dönmesi durumunda kullanabileceği 24.500 memur, 5.000 işçi kadrosu istemiştir (Özen, 2002, s. 315). Metin Heper, bu dönemde tutuklanan ya da hüküm giyen bürokratların sayısını, 18 bin olarak ifade etmiştir (Heper, 2006, s. 233). Emniyet teşkilatı içinde tasfiye edilen polis sayısı ise, 12 bin civarındadır (Nebiler, 1983, s. 1074).

O dönem Başbakan olan Süleyman Demirel'in kamudan atılanlar için kadro istemiş olması, (Özen, 2002) bugün için de kamudan atılan 125.000 civarında kişiden bazılarının yeniden kamuya geri alınabilecekleri yönünde kamuoyunda ara ara yapılan yorumlara farklı bir perspektif katabilmektedir. Bu konuda ana muhalefet lideri KHK'lar ile atılan öğretmenler için geri dönmeleri yönünde yapmış olduğu açıklamalar (Ensonhaber, 2020) uzun vadede kamu personel sisteminde 1980 sonrası, o dönem 1402'likler olarak geçen olayın ilerleyen dönem yaşanabilme ihtimaline yönelik yorumu desteklemektedir. Benzer durum 1402'likler içinde daha sonra geri alınmaları yönünde mahkeme kararı ve siyasi girişimler olmuştur.

5. 28 ŞUBAT DARBESİ VE SONRASI DÖNEM

28 Şubat 1997 Darbesi sürecine incelendiğinde, Eğitim-Bir-Sen'in hazırlamış olduğu 28 Şubat Raporu'na göre, 1997-2001 yılları arasında geçerli olmak üzere istifa eden öğretmen sayısı (yaklaşık) 11.000; görevine son verilen öğretmen sayısı 3.527'dir. Kılık-kıyafet yasağı nedeniyle kamu görevinden çıkarılan yükseköğretim kurumları personeli sayısı ise, 139'dur. 1990-2011 yılları arasında *irtıdacı* suçlamasıyla, Yüksek Askeri Şura kararlarıyla TSK'dan atılan personel sayısı 1.635'dir. (Eğitim Bir-Sen Rakamlarla 28 Şubat Raporu, 2014, s. 41-43).

İrtıdacı suçlamasıyla hakkında rapor tanzim edilen mülki idare amiri sayısı 213, el çektilen kaymakam sayısı 71, hakkında inceleme başlatılan emniyet mensubu sayısı 331, ihraç edilen emniyet mensubu sayısı ise, 15'tir. İrtıdacı

⁵ 1971 yılında çıkarılan 1402 sayılı yasa, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra MBK tarafından 1983'te değiştirilmiş ve başta akademik personel olmak üzere birçok kamu personelinin işiği kesilmiştir.

suçlamasıyla meslekten atılan Diyanet İşleri Başkanlığı personeli sayısı 128'dir (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012, s. 1161-1163).

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde ise, 1.235 asker tasfiye edilmiştir. Bu askerlerden 1.043'ünün tasfiye edilme sebebi, *irticai faaliyet* olarak açıklanmıştır. 395 silahlı kuvvetler personeli subay olarak görevliken, 648 personel astsubay olarak vazifelidir. Başka bir ifadeyle, 1997-2011 yılları arasında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nden ilişiği kesilen asker personelin yaklaşık %84,4'ü irtica gerekçesiyle meslekten atılmıştır. Kılık-Kıyafet Yönetmeliği gerekçesiyle, 804 öğretmen görevinden alınmıştır (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012, s. 1174). Kılık kıyafet yönetmeliğine uymadığı iddia edilenlerin çoğunluğu, başörtülerini çıkarmak istemeyen kadın personeldir.

YÖK tarafından 139 personel, yine çeşitli sebepler gösterilerek görevlerinden çıkarılmışlardır. Dumlupınar Üniversitesi'nden 196, İnönü Üniversitesi'nden 1, İstanbul Üniversitesi'nden 1, Harran Üniversitesi'nden 8 akademik personel ve Selçuk Üniversitesi'nden 24 hemşire bu dönemde görevlerinden olmuşlardır (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012, s. 1177-1179).

Tablo 1. Darbeler ve Siyasi Değişimler ve Kamudan İlişiği Kesilen Personel

Darbeler	Süreç	İlişiği Kesilen Personel*
1909 31 Mart Ayaklanması ve 2. Meşrutiyet İlanı	İttihat ve Terakkinin Tasfiyesi (1908-1910 arası) 1908 yılında toplamda ise 23.870 subay, 366.881 astsubay varken 14 Şubat 1913 tarihinde 11.221 subay, 294.029 astsubay ve er vardır. Bu dönemde Tahdidi Sin Kanununa göre 7500 alaylı subay emekli edilmiştir.	26.969**
1923 Cumhuriyetin Kurulması	Osmanlı ordusunun subaylarından %93'ü ve kamu görevlilerinin %85'i, Türkiye'nin askeri ve sivil bürokratik kadrolarını oluşturmak üzere devralınmıştır. Bazıları pasif görevlere atanmıştır.	Tasfiye ile ilgili net rakama ulaşamamıştır.
1950 Menderes Hükümeti	Menderes Döneminde <i>intikal edememiş</i> genç bürokratlar bakanlık emrine alınmak sureti ile görevden uzaklaştırılmıştır.	Tasfiye ile ilgili net rakama ulaşamamıştır.
1960 Darbesi	260 generalden 235'i ve yaklaşık 5.000 albay ve binbaşı emekliye sevk edilmiştir. 147 öğretim üyesi, 14'lerin Tasfiyesi, 30 ilâ 35 bin civarında işçi, Diyanetten 364 kişi, 532 hâkim, 400 polis.	36.443
1971 Muhtırası	5 general, 1 amiral, 35 albay hemen emekliye sevk edilmiştir.	41
1980 Darbesi	Üniversitelerdeki (286)'sının istifa ettiği, (45)'inin görevden alındığı, (1)'inin görevden uzaklaştırıldığı ve (6)'sının da müstafi duruma düştüğü görülmektedir. 3687 öğretmen, 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.	54.197
28 Şubat Post-modern Darbesi	Öğretmen : 3.527, Yükseköğretimden 139, TSK'dan atılan personel sayısı: 1.635, Kaymakam 71.	16.549
15 Temmuz FETÖ PDY Darbe Kalkışması	Ordudan 21.000 Emniyetten 31.000, Millî Eğitim Bakanlığında 33.955 öğretmen, Adalet Bakanlığında 5.330 kişi.	125.806

*Verilen sayılar akademik çalışma ve raporlardan ulaşılan sayılı olup net sayılar değildir.

**Bu dönem devlette toplam memur sayısı 35.000 olarak belirtilmiş devletteki memurların %74'ünün ilişiği kesilmiştir.

Kaynak: Manav, 2017 ve Findley, 1996'dan esinlenerek hazırlanmıştır.

6. 15 TEMMUZ KALKIŞMASI VE SONRASI KAMU PERSONEL SİSTEMİNDEKİ DEĞİŞİM

Türk yönetim tarihinde darbelerin seyri incelendiğinde, hepsi dönemine göre kendi içinde farklılıklar taşımaktadır. Ancak 15 Temmuz 2016 kalkışması, diğer darbelerden ayrı olarak halkın direnç göstermesi noktasında, tarihe geçen ilginç bir darbe kalkışması olmuştur. Türkiye'de önemli sayıda kamu personeli, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası, üçer aylık dönemlerle tam yedi kez uzatılan ve böylece toplamda iki yıl gibi bir süre yürürlükte kalan Olağanüstü Hal (OHAL) Yönetimi kapsamındaki KHK'larla görevlerinden alınmışlardır. 20 Temmuz 2016 - 17

Temmuz 2018 tarihleri arasında yürürlükte kalmış olan OHAL döneminde, 32 adet KHK (667-703) çıkarılmıştır. Bunların bir kısmı, (703 sayılı KHK gibi) çok geniş konu ve alanlarda düzenleme yaparken bazıları ise, sınırlı düzenlemeler içermiştir.

Buna göre 694 sayılı KHK'deki “*olağanüstü hâl, seferberlik ve savaş hallerinde veya genel hayata müessir afetlere uğrayan yerlerdeki devlet memurları, çekilme istekleri kabul edilmedikçe veya yerine atanacaklar gelip işe başlamadıkça görevlerini bırakamayacaktır*” (694 sayılı KHK, 25 Ağustos 2017) hükmüyle, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan bu düzenlemenin aksi yönünde hareket eden bürokratların, tekrar memuriyete dönmesinin önü kapatılmıştır. “*memuriyete girişte güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması⁶ zorunlu hale getirilmiştir*” (676 sayılı KHK, 29 Ekim 2016). KHK'dan önce bazı üst düzey memuriyetler için güvenlik soruşturması yapılırken artık devletin herhangi bir biriminde çalışacak olan herkesin soruşturmaya tâbi tutulması mecbur kılınmıştır (Tuncel ve Demirhan, 2018).

Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ise, 27 Temmuz 2016'da çıkarılan 668 sayılı KHK ile İçişleri Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Ayrıca bu KHK ile Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı personelin güvenlik soruşturmasını, polisin yapması kararlaştırılmıştır. Teröre destek veren belediye başkanlarının suçlarından ötürü görevinden alınmasına ve belediye hizmetlerinin devamlılığı için kayyumların atanmasına dönük düzenleme yapılmıştır (674 sayılı KHK, 01 Eylül 2016). Bu düzenlemeyle birlikte büyükşehir, il, ilçe ve belde belediyelerinin de aralarında olduğu 103 belediyeye kayyum atanmıştır (Bilgin vd, 2019). Bu belediyelerden yaklaşık 93'ü PKK terör örgütüyle bağlantılı olan belediyelerdir. PKK terör örgütüyle ilişkili olan bu belediyeler, Demokratik Bölgeler Partisi adı altında toplanmışlardır. Bu parti HDP çizgisinde olan bir partidir. Bunların dışında kayyum atanan diğer belediyeler ise, FETÖ terör örgütüne üyeliği tespit edilen belediyelerdir (Tuncel ve Demirhan, 2018).

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere, en çok ihraç Emniyet Genel Müdürlüğü ve Millî Eğitim Bakanlığı personelinin yapılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışanların ihraç edilmesi, en çok kamu personeline sahip bakanlık olması açısından normal görülebilir. Ancak Özellikle güvenlik bürokrasisi olarak emniyetten atılmalar, sayısal olarak çok olmaktan ziyade, kritik pozisyonlar olması nedeniyle önemlidir. Bu dönemde İçişleri Bakanlığı'nda görevden uzaklaştırılan personel sayısı ise, 5.679'dur. Yine Adli makamlardan çıkarılan personel sayısı az gibi gözükse de, hâkim ve savcılar üçte birinin görevine son verilmesi çok dikkat çekicidir. Çünkü 15 Temmuz öncesi FETÖ/PDY güdümündeki polis, hâkim ve savcılar, 17-25 Aralık 2013 sürecinde ilk darbe kalkışmasının işaretini vermiştir.

Üniversitelerden 5.751 kişinin ilişiği kesilmiştir. İlişiği kesilen akademik personel ve diğer personelin özellikle üst düzey yönetici olması akademideki yapılanma açısından önemli bir veridir. Bu süreçte FETÖ /PDY'ye bağlı vakıf üniversitesi şeklinde teşkilatlanan FETÖ kontrolündeki üniversiteler kapatılmışlardır. Ardından bu üniversiteler daha sonra adları değiştirilerek, kamu kurumu haline getirilmiştir. Bir devlet üniversitesi "garantör üniversite" olduğu için, buradaki öğrenciler diğer kamu üniversitelerine aktarılmıştır (667 sayılı KHK; Önüt, 2018).

Tablo 2. Temmuz 2016/ 2019 Yılları Arasında Çıkarılan KHK'lar ile Kamudan İhraç Personel Sayısı

Kamu Kurumu Adı	İhraç Edilen Personel Sayısı
Adalet Bakanlığı	5.330
İçişleri Bakanlığı	3.419
Emniyet Genel Müdürlüğü	31.000
Millî Eğitim Bakanlığı	33.955
Sağlık Bakanlığı	6.549
Üniversiteler	5.751
Diyanet İşleri Başkanlığı	1.979
Gelir İdaresi Başkanlığı	1.294

⁶ 1 Şubat 2018 tarihli ve 7070 sayılı 'Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkındaki Kanun ile memuriyete giriş için aranana güvenlik soruşturması şartı, AYM tarafından kişisel verilerin ve özel hayatın gizliliğinin korunmasının anayasal teminat olması nedeniyle kaldırılmıştır. Ancak 2021 yılında çıkarılan 7315 Sayılı Güvenlik ve Arşiv Araştırması Kanunu ile tekrar yürürlüğe girmiştir (bkz. 17/04/2021 tarih ve 31457 sayılı R.G.).

Kamu Kurumu Adı	İhraç Edilen Personel Sayısı
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	1.020
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	4.730
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	3.111
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	9.125
Jandarma Genel Komutanlığı	4.159
Mahalli idareler (Belediye ve il özel idareleri)	2.258
Maliye Bakanlığı	1.220
Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları	10.906
Toplam İhraç	125.806

*Verilen sayılar basın bildirileri ve raporlardan ulaşılan sayılar olup, net sayılar değildir.

Kaynak: (Yenişafak, 2019).

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde de beklenileceği üzere, tasfiyeler yaşanmıştır. Deniz kuvvetleri, hava kuvvetleri, kara kuvvetleri ve jandarma genel komutanlığı olmak üzere, askeriyeden 21.125 kişi ihraç edilmiştir. Bu dönemde sayıları çok fazla kamuoyuna yansımamış olmasına rağmen, TSK'den uzaklaştırılan öğrencilerin sayısı ise, 16.409'dur.

15 Temmuz sonrası mağduriyet yaşanmaması adına OHAL döneminde çıkarılan KHK'ler için, yedi kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Çalışma süresi iki sene olarak belirlenen komisyonun kararlarına karşı iptal davası HSK'nın belirleyeceği Ankara İdare Mahkemeleri'ne açılacağı kararlaştırılmıştır (685 sayılı KHK, 23 Ocak 2017). Komisyonun yapacağı işler arasında, *olağanüstü hâl kapsamında doğrudan kanun hükmünde kararname hükümleri ile tesis edilen kamu görevinden çıkarma, öğrencilik bursunun kesilmesi, emekli güvenlik personelinin rütbelerinin alınması ve kapatılan kurum ve kuruluşların başvurularını değerlendirip karara bağlamak* sayılabilir.

24 Aralık 2017 tarihinde çıkarılan 695 sayılı KHK'ye göre ise, kamu görevinden çıkarılanların mahkûmiyet kararı aranmaksızın rütbe ve/veya memuriyetlerinin alınacağı; bu kişilerin görev yaptıkları teşkilatlara yeniden dönmeyecekleri; bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemeyecekleri; bunların uhdelерinde bulunan her türlü kurul üyeliklerinin ve görevlerin sona ereceğini hükme bağlanmıştır.

27 Aralık 2017'de çıkarılan 696 sayılı KHK ile Millî İstihbarat Teşkilâtı ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre, MİT'te görevli personel yazılı olarak talepleri halinde istifa edebilecektir. Ancak bu istifa eden teşkilat mensupları, 657 sayılı DMK'ya göre çekilmiş sayılmayacağı söz konusu KHK'de yer verilmiştir. Ayrıca MİT personeli, görevinde beş yılı doldurmadan görevinden istifa ederse, beş yıl boyunca geri dönmesi mümkün olmayacaktır (Tuncel ve Demirhan, 2018; 696 sayılı KHK, 24 Aralık 2017).

Bu dönemde Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere, toplam 511.000 kişi hakkında işlem yapılmıştır. 30.811 kişi tutuklu ve 22.000 aranan durumundadır. Özellikle bu dönemde önemli kişilerin yurtdışına kaçması, aranan sayısının bu kadar çok olmasına neden olmuş ve giden kişilerin önemli pozisyonlarda olması nedeniyle çokça tartışmaya neden olmuştur. Ayrıca 126.200 kişinin OHAL komisyonuna başvurması, neredeyse atılan kişilerin tamamının komisyona başvurması anlamına gelmektedir. Tablo 3'te toplam OHAL Komisyonuna İade 8100 kişi olarak verilen rakam farklı kaynaklarda ise açığa alınanlar içinden göreve iade edilenler ve komisyon kararı ile iade edilenler olarak 33 bin 506 kişi olarak verilebilmektedir (Seta Raporu, 2017, s. 75). Tüm dosyalar tamamlandığında ise, %10-20 arası bir kişinin geri görevine iade edileceği söylenebilir.

Tablo 3. 15 Temmuz Sonrası Yapılan Adli İşlemler

15 Temmuz Sonrası Yapılan Adli İşlemler	İşlem Sayısı
FETÖ nedeniyle işlem yapılan kişi sayısı	705.172
Tutuklu Kişi Sayısı	30.811
Savcılıklarda FETÖ iddiasıyla açılan dosya sayısı	142.184
Soruşturma veya kovuşturması süren kişi sayısı	259.099
Derdest Dosyalarda Şüpheli sayısı	181.455

15 Temmuz Sonrası Yapılan Adli İşlemler	İşlem Sayısı
Halen Süren Davalarda Sanık sayısı	78.544
FETÖ'den aranan kişi sayısı	22.000
Hakkında adli kontrol kararı uygulanan sayısı	77.355
Darbe yargılamalarında toplam dava sayısı	289
Darbe yargılamalarında sonuçlanan dava sayısı	241
Toplam OHAL Komisyonuna Başvuru sayısı	126.200
OHAL Komisyonuna verilen karar dosya sayısı	92.000
OHAL Komisyonuna incelemesi devam eden dosya sayısı	34.200
Toplam OHAL Komisyonuna İade sayısı	8.100

*Verilen sayılar basın bildirileri ve raporlardan ulaşılan sayılar olup, net sayılar değildir.

Kaynak : (Adalet.gov.tr, memurlar.net, 2019; sabah.com.tr, 2019).

Özellikle kamu personeli ihraçlarında iki görüş ön plana çıkmıştır. Birincisi 15 Temmuz gecesi 251 kişinin şehit olması ve 2.194 kişinin gazi olması (Habertürk, 2019) ile birlikte yaşanan acı ve milletin darbeler konusundaki acı tarihi ve hatırası; ikincisi ise, darbe sonrasında en küçük zafiyet gösterilmeden FETÖ/PDY için gerekli cezanın verilmesi yönünde olmuştur. Diğer taraftan 11.480 kişinin FETÖ/PDY'nin gizli haberleşme programı *By Lock* kullanıcısı olmamasına rağmen *morbeyin* ve diğer internet uygulamalar üzerinden *By Lock* programı telefonlarına yüklenen kişilerin mağduriyeti (Cumhuriyet, 2017); kamuoyunda FETÖ'cü olmamalarına rağmen, idareden kaynaklanan aksaklıklar; hakkında kurumlarında asılsız ihbarlar sonucu şikâyet edilen kişilerin mağduriyetleri; OHAL komisyonundan dönen 8.100 kişi vb. durumlar ile FETÖ/PDY soruşturmasında haksızlık yapıldığı ile ilgili genele şamil olmamak üzere kamuoyunda sık sık öne sürülen akademik çalışmalar, görüşler, raporlar gazete haberleri de mevcuttur (Çelik, Özveri, 2023, Akademisyen ihraçları, 2019). Keza bu kadar tehlikeli bir terör örgütü ile mücadelede hatalar olması normal olabileceğine yönelik de görüşler öne sürülmüştür. Bu durum Doğu Almanya ve Batı Almanya arasında 'Einigungsvertrag' (Birleşme Anlaşması) Almanya'nın birleşmesi sürecinde 1990 da kamudan çok önemli sayıda kişinin görevine son verilmiştir (Anadolu Ajansı, 2016). 15 Temmuz öncesi kamuoyuna Ergenekon Davaları olarak bilinen süreçte olduğu gibi bu davaların da uzun vadede gevşeme olabileceği ve Ergenekon Davaları'nda olduğu gibi geri dönüşler olabileceği kamuoyunda dillendirilmiştir (Birikim Dergisi, 2019). Bu noktada FETÖ'ye yönelik özellikle kamu personeli ile ilgili mücadelenin daha adil ve yasal olması adına, 17 Temmuz 2017'de faaliyete başlayan Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun çalışmaları bu davaların akamete uğramaması için önem arz etmektedir.

6.1. 15 Temmuz Darbe Kalkışmasının Kamu Personel Sisteminde Oluşturduğu Tahrifat

Darbelerin sonunda oran ve etkileri farklı olmak üzere ülke ekonomilerinin GSMH'nin %26 düzeyinde olumsuz etkilendiğinin yani darbe dönemlerinde ülke ekonomisini ¼ oranında küçüldüğü (Özsağır, 2013, s. 771) bir ortamda kamu personel sisteminin de etkilenmemesi mümkün değildir. 15 Temmuz sonrası Türk kamu personel sisteminde oluşan tahrifatı ölçmek, oldukça zordur ve birçok tahrifat ve etkisi zaman ile ortaya çıkacaktır. Bu tahrifatın öncelikle demokrasiye sonrasında ekonomiye, topluma ve kültürel hayata kadar her alanda zarar verdiği bir gerçektir. Ancak darbe sonrası en çok tartışılan tahrifat alanlardan birisi de kamu personel sisteminden yaşanan tasfiyeler olmuştur. Darbe kalkışması üzerinden çok fazla zaman geçmesine ve birçok konu gündemden düşmesine rağmen, kamu personel sistemi üzerinde 15 Temmuz ve sonrası içinde bulunan hal devam etmekte ve belli bir süre daha süreceği gözükmemektedir. Çünkü FETÖ, gizliliği esas alması ve hücre evleri şeklinde de yapılanmıştır.

15 Temmuz Kalkışması sonrası genel olarak özetlendiğinde;

- Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi kamu personel sisteminden darbeler ve siyasi değişimler sonucunda hep personel atılmış ama 15 Temmuz ile ilk defa çok kapsamlı ve birçok kurumdan ihraç yaşanmıştır.
- Kamu personel sisteminde zafiyet olduğu bir kez daha gündeme gelmiştir. Bir dönem F-16 savaş uçağı pilotu sıkıntısı çekilmiş, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan pilot ihtiyacı nedeniyle komutanlıkça eski pilotların geri göreve dönmesi yönünde bir çağrı/mektup dahi yazılmıştır (Akşam, 2018).
- Darbenin dış kaynağı üzerinde kamuoyunda ve televizyonlarda tartışmalar yapılsa da, kamu personel sistemi üzerinde bu tartışma yeterince yapılmamıştır.

- Kamuda mesai arkadaşından memnun olmayan çalışanların birbiri hakkında yaptığı asılsız şikâyet ve ihbarlar veya özensiz idari işlemler sonucu, birtakım yanlış ihraçlar ve mağduriyetler yaşanmıştır. Ancak, Ergenekon sürecinde yaşanan mağduriyetlerin bir benzerinin yaşanmaması için OHAL Komisyonu kurularak mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır.
- Kamuda memurlara arasında birbirlerini FETÖ’cü olarak şikâyet etme sonucunda, kamu kurumlarında güven ortamının bozulduğu görülmüştür.
- Özellikle hâkim ve savcıların üçte birinin atılması ile HSK, Aselsan ve MİT gibi kritik yerlerin önemi bir kez daha anlaşılmış, bu alanların belli bir ideolojideki kesimin kontrolüne geçmemesi gerekliliği, bir kez daha görülmüştür.
- 669 sayılı KHK ile Harp Akademileri, askeri liseler ve astsubay hazırlama okulları kapatılmış ve bu kurumların yerine Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde Milli Savunma Üniversitesi kurulmuştur. Yeni kurulan bu üniversiteyle, askeri bürokrasinin oluşumunda yeni bir yol haritası çizilmiştir.

İhraçlarla alakalı olarak bir başka konu da, OHAL dönemi öncesinde de örgüte üyeliği tespit edilenlerin kamu personel sisteminden ihraç edilmiş olmasıdır. Buna göre, 15 Temmuz’dan önce FETÖ ile mücadele kapsamında Polis Koleji kapatılmış ve Polis Amiri Eğitim Merkezi’ne (PAEM) dönüştürülmüş; Polis Akademisi kapatılmış ve Güvenlik Bilimleri Fakültesi kurulmuştur. Hatta dönemin İçişleri Bakanı Efkan Âlâ, 29 Kasım 2014 tarihinde “Paralel yapıyla mücadele etmek istiyorsak akademi ve koleji kapatmalıyız. Çünkü öğrencilerin büyük kısmı bu yapıya mensup” şeklinde bir beyanat vermiştir (www.aljazeera.com.tr). Böylece, bu okullarda okuyan öğrencilerin eğitim hayatına son verilmiştir. Anadolu Ajansı’nın tanıklara dayandırdığı haberine göre “Gizli tanıkların yaptığı kodlamalarla, 2015’te kapatılan Polis Koleji ve Polis Akademisi’nde FETÖ ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle atılan 2 bin 146 öğrenciden 2 bin 120’sinin terör örgütüne tam bağlı olduğu yönünde haberler ortaya çıkmıştır. (Anadolu Ajansı, 2016). Yine 2015 yılında FETÖ mensubu polislerin de aralarında dikkat çektiği 1.776 emniyet müdürü ile 10 emniyet amiri emekli edilmiştir. Gerekçe olarak kadrosuzluk gösterilmiştir. (Hürriyet, 2015). Kadrosuzluk bir gerekçe olarak gösterilse de aslında devletin ilgili birimleri bu yapıyı deşifre etmiş ancak ispatı konusunda kamuoyu ve devlet nezdinde bir farkındalık oluşmamıştır. Dolayısıyla ilgili devlet kurumlarının tedbir olarak bu tasfiyeyi gerçekleştirdikleri ortadadır. FETÖ’nün darbe yapacağı anlaşılmış ve önlem alınmıştır. Bu tasfiyenin faydası 15 Temmuz gecesi ortaya çıkmış, darbenin savuşturulması için Polis teşkilatı en ön safta mücadele etmiştir. Polis teşkilatının buradaki önemi ise, FETÖ’nün en etkin yapılandığı güvenlik teşkilatı olmasındandır. 15 Temmuz öncesi çeşitli adlar altında yapılan (tayin, emeklilik, yer değiştirme vb.) çalışmaların ne kadar başarılı olduğu darbenin engellenmesiyle ortaya çıkmıştır.

6.2. Çözüm Önerileri

15 Temmuz süreci Türkiye’nin darbeler tarihi ile birlikte değerlendirildiğinde, kamu personel sisteminde yaşanan sorunların ne ilk olduğu muhtemelen ne de son olacağı söylenebilir. Türkiye’nin kamu personel yönetimi, tepki politikaları ile batılı aktörler ekseninde sık değişen, dağınık bir mevzuat yapısına sahip, daha çok ücret temelli ele alınan, maliyeci bakış açısıyla uygulanan, siyasallaşmanın fazlaca görüldüğü, idare hukuku açısından Kıta Avrupası’ndan, kamu reform arayışları başta olmak üzere dönemsel olarak ABD ve İngiltere’den etkilenen, sürekli arayış içinde olan, verimsiz çalışan kitlesi, geniş iş güvencenin olduğu sorunlu bir yapı olarak kabul edilir (Acar, 2019, s 120) Bu sorunlu olarak görülen yapının en önemli nedenlerinde birisi de askeri darbeler olarak kabul edilebilir.

1909 31 Mart Ayaklanması ve 2. Meşrutiyet İlanı, 1960 Darbesi, 1971 Muhtırası, 1980 Darbesi, 28 Şubat Post-modern Darbesi ve son olarak 15 Temmuz FETÖ Darbe Kalkışması, tüm bu süreçlerde tüm kamu personeline başta askeriye alanı olmak üzere önemli tasfiyeler olmuştur. Bu durum kamu personeli sistemini zayıflatmıştır. Siyasi olarak yaşanan tasfiyeler ile kamu personel sisteminde güven zedelenmiştir ve kamu hizmetinin işleyişinde memurlar arasında ve hizmeti alan vatandaş ile memur arasında güven sorunu ortaya çıkmıştır. Her darbe sonrası anayasa ve kanunlarda yapılan değişiklikler ile sürdürülebilir bir kamu personel sistemi kurulamamıştır. Kamu personel sistemi eklektik bir yapıya bürünmüştür.

İçinde bulunduğumuz çağda artık darbeye kalkışmanın çok zor olacağı yönünde görüşler olsa da son olarak Aralık 2024’te Güney Kore’de bir “sivil darbe girişimi” olarak görülen sıkıyönetim ilanı (Anadolu Ajansı, 2024) bize darbe gerçeğinin devam edebileceğini göstermektedir. Günümüzde iletişim imkanlarının arttığı bir dönemde aynı şekilde manipülasyonların arttığı ve her tür yalan, spekülasyonun kolayca sosyal medya başta olmak üzere kolayca yayıldığı bir dönemde hem darbelerin yapılması kolaydır hem de aynı derecede bu imkanlar ile

engellenmesi kolaylaşmıştır denilebilir (Özkan, 2021, s. 386) Bu kapsamda darbe yapmak bu dönemde zor gibi gözükse de 15 Temmuz'da olduğu gibi oldukça kolay bir şekilde darbeye kalkışılmasına karşın, halkın organize olarak karşı çıkması da aynı şekilde teknolojinin imkanları ile kolay olmuştur denilebilir. Bu durum darbelere karşı da postmodern önlemler almanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

ETÖ/PDY ve 15 Temmuz darbe girişimi birçok açıdan ders niteliği taşımaktadır. Öncelikle cemaat gibi dini yapıların baskıcı politikalarla kapalı, gizli bir görünüme dönüşmesinin önüne geçilerek, bu yapılarla barışık bir şekilde şeffaflaşmalarını sağlayacak bir politika paketi gerekmektedir. Bir başka durum ise devlette çalıştırılacak personelin liyakat usulü bir yöntemle herhangi bir akraba veya dostluk ilişkisine gerek kalmadan hizmete alınmasıdır (Tunç ve Atılgan, 2018, s. 99). Darbelerin çözümünde en önemli yollardan liyakati öncelemek yeni darbe süreçlerini de engelleyebilecektir. Osmanlıdan beri ilmiye, kalemiye, mülkiye, askeriye şeklinde yapılan bürokrasi içinde FETÖ başta güvenlik bürokrasisi olmak üzere tüm alanda yapılanmıştır. Bürokrasinin her kademesine üyelerini yerleştirmek için sınav sorularını çalmak, kendi üyelerini üst makamlara yükseltmek için yasadışı ve gayri meşru yolları da kullanmıştır (Aygen, 2018, s. 250). Bu noktada darbenin önlenmesinde güvenlik bürokrasisinin içindeki FETÖ unsuru olmayan kesimlerin önemi 15 Temmuz'da anlaşılmıştır. Bu nedenle Kamu Personel sistemini ve üst düzey bürokrasiye yükselmeyi liyakat eksenli olarak toplumun tüm kesimlerine açık hale getirmek gereklidir. Görevde yükselme ve unvan değişikliği sistemi üst düzey bürokrasinin de liyakat eksenli, şeffaf, toplumun tüm katmanlarının temsil edildiği bir yapıda kurgulanmalıdır.

Darbelerin önlenmesi için darbenin kaynağı ve darbecileri de yeniden analiz etmek gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında Türkiye'de darbelerin Amerika ile olan ilişkilerin sorunlu ve krizler yaşadığı dönemlerde olmasından birtakım sonuçlarda çıkarılabilir. Bu dönemlerde Türkiye siyasi, sosyoekonomik ve askeri açıdan Amerika'nın etkisine daha açık hale geldiği söylenebilir (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1355). Bu yönü ile Türkiye'nin darbeleri engelleyebilmesi için başta ABD olmak üzere ülkeler ve ulusüstü kuruluşlar ile olan ilişkilerini gözden geçirmesi ve ulusal çıkarları ekseninde dış müdahaleye zemin bırakmayacak şekilde çok iyi yönetilmemesi gerekmektedir.

7. SONUÇ

Osmanlı'dan günümüze darbeler çeşitli isimler ile Türk yönetim tarihinin olgusu olagelmıştır. Zira 1512'de Yavuz Sultan Selim'in babasından padişahlığı teamüllere uygun olmayan bir şekilde devralması ile başlayan süreç, 15 Temmuz FETÖ darbe girişimi ile devam etmektedir denilebilir. Benzeri taht oyunları, darbeler, ihanet, yönetim oyunları vb. durumlar farklı ülke deneyimlerinde de görülebilen olaylardır. Bu durum, iktidarın kullanıldığı her devlette olan ve bundan sonra da devam etmesi muhtemel bir olgudur.

Türk Kamu Personel Sistemi'nde askeri darbelerin kamu personel sistemi üzerine etkisi üzerine yapılan araştırmalar ve askeri darbeler ile tasfiye edilen kamu personelinin genel görünümü, akademik çalışmalarda dağınık bir şekilde yer almıştır. Bahse konu olan bu literatür, kısa ve özet olarak bu çalışma ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, literatürde benzer yönde bir derleme olmaması nedeniyle ilk olma özelliği taşımaktadır.

1512 yılında Yavuz Sultan Selim Han'ın babasından tahtı usulüne uygun olarak devralmaması, Genç Osman'ın (2. Osman) hal'edilmesi, 807 yılında Kabakçı Mustafa İsyanı ve padişah 3. Selim'in boğdurulması, 1876 yılında Padişah Abdülaziz'in düşürülmesi 1878 yılında Çırağan vakası/baskını darbe girişimi, Prens Sebahattin'in darbe girişimi, 1908 Rumeli kalkışması, 1909 yılında 31 Mart Ayaklanması ve 1913 Bab-ı Ali Baskını ile başlayan ve Cumhuriyet tarihine bakıldığında 27 Mayıs 1960 ihtilali, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 post modern darbesi, 27 Nisan 2007 e-muhtırası ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi olmak üzere tüm darbeler ve darbe girişimleri kamu personel sisteminde önemli tahribata neden olmuştur. Bu süreçte kamu hizmeti aksamış, kamu personel sisteminde güven ortamı zedelenmiş, tasfiyeler 1980 darbesinde olduğu gibi yetişmiş insan gücü kamudan uzaklaştırılmış, kamu personel sisteminin ve doğal olarak kamu yönetim sistemini gelişimi ve kurumsallaşması hep sekteye uğramıştır.

Her darbe girişimi dönemsel birtakım özellikler taşımaktadır ancak 500 yıllık sürede en ilginç ve beklenilmeyen bir darbe teşebbüsünün, 15 Temmuz darbe kalkışması olduğu söylenebilir. Çünkü 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası halk, çok büyük bir reaksiyon ile darbenin karşısında durarak önemli görev üstlenmiştir. Bugüne kadar yapılan darbeler ve kalkışmalar içerisinde, halkın karşı durması yönüyle 15 Temmuz darbesi tarihe geçmiştir. Diğer taraftan bu darbe kalkışması, özellikle kamu personel rejiminde çok önemli bir tahribata yol açmış ve bürokrasiye duyulan güven önemli oranda sarsılmıştır. Bu nedenle 12 Eylül darbesinde sol ve sağ çatışması adı altında kaybolan genç neslin, 15 Temmuz sürecinde FETÖ/PDY eliyle manipüle edilerek, vatandaşına karşı

gelebilecek bir konuma sürüklendiği söylenebilir. 15 Temmuz'un hemen sonrası yaşanan tasfiyeler oluşan süreçte, Türk Hava Kuvvetleri'nde F-16 savaş uçakları uçurulamayacak duruma geldiği yönünde haberler ile kamu personel sisteminde ulusal güvenlik zafiyeti net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Emniyet, Aselsan, MİT, bakanlıklar ve üniversiteler gibi kritik yerlerdeki birçok çalışan tasfiye edilmiştir. Devletteki devamın esas olması nedeniyle, devlet aklı bu süreçte bir reaksiyon göstererek süreç atlatılmaya çalışılmıştır.

Türk yönetim tarihindeki 500 yıllık bu süreçten alınması gereken birçok ders vardır. Cumhuriyet öncesi dönemde padişahlık sistemi olduğu için zamana göre kamu personel sistemi üzerine yapılan değerlendirme, farklı olabilecektir. Ancak demokratik bir ülkede önceki darbeler ve özellikle 15 Temmuz kalkışmasında iki konunun ön plana çıktığı söylenebilir. Birincisi devlet aklını kullanan siyasî iradelerin, FETÖ'nün oluşmasına zemin hazırlayan ortamların engellemesi gerekliliğidir. İkinci olarak, bu tür oluşumların önüne geçilmesi için liyakat öncelenerek her türlü görüşten insanın kamu çalışanı olabilmesinin ve görevde yükselerek kamuda ilerleyebilmelerinin önünün açılmasıdır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- 674 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2016, 1 Eylül). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901M2-2.htm>
- 676 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2016, 29 Ekim). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-5.htm>
- 685 Sayılı Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017, 23 Ocak). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170123-4.htm>
- 694 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017, 25 Ağustos). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf>
- 667 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin, Kanun Hükmünde Kararname (2016, 23 Temmuz). <https://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2016/07/20160723-8.htm>
- 696 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017, 24 Aralık). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171224-22.htm>
- Acar, O. K. (2019). Personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine: Cumhuriyet Dönemi kamu personel yönetim tarihçesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 119-146.
- Akbaş Demirel, C., Aksu Tanık, F., Biter, N. Davas, A., Körükmez, L., Kurt, H., Özatağan, G., Özen Barkot, Z. ve Toker Kılınç, N. (2019). *Akademisyen ihraçları, hak ihlalleri, kayıplar ve güçlenme süreçleri*, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 127, Araştırma Raporu. <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/akademisyenihraclariy.pdf>
- Akşam. (2018). *TSK'dan emekli olan 100 pilota Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan mektupla 'geri dönün' çağrısı yapıldı*. <https://www.aksam.com.tr/guncel/tskdan-emekli-olan-100-pilota-hava-kuvvetleri-komutanligindan-mektupla-geri-donun-cagrisi-yapildi/haber-767990> adresinden 10 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı. (2016). *FETÖ tasfiyesinde Almanya örneği*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/feto-tasfiyesinde-almanya-ornegi/620701> adresinden 10 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Anadolu Ajansı. (2024). *Güney Kore'de muhalefet, sıkı yönetim ilanı nedeniyle Devlet Başkanı Yoon'un azil sürecini başlattı.* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-korede-muhalefet-siki-yonetim-ilani-nedeniyle-devlet-baskani-yoonun-azil-surecini-baslatti/3412725> adresinden 15 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Aydemir, Ş. S. (1976). *İhtilâlin mantığı*. Remzi Kitabevi.

Aygen, M. (2018). Türkiye ve darbeler: 15 Temmuz örneği. *Firat University Journal of Social Sciences*, 28(2), 231-253. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460947>

Birikim Dergisi. (2019). *1402'den KHK'lara: KHK'lılar - Bir muhasebe, Ömer Ulusoy, Tanıl Bora (Söyleşi).* <https://birikimdergisi.com/guncel/9726/1402-den-khk-lara-khk-lilar-bir-muhasebe-1> adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Bilgin, K. U., Gündüzöz, İ. T. ve Oflaşlı, A. (2019). Teröre sivil önlem “kayyum belediyeçilik” Muş-Bulanık Belediyesi örneği (2016-2018). *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 205-225.

Bulur, S. (2020). *Gizli tanık kodlamaları, Polis Koleji ve GBF'nin kapatılması kararını haklı çıkardı.* <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gizli-tanik-kodlamalari-polis-koleji-ve-gbf-nin-kapatilmasi-kararini-hakli-cikardi/1727499> adresinden 10 Şubat 2020 tarihinde alınmıştır.

Cumhuriyet. (2017). *ByLock mağduru olan 11 bin 480 kişi açıklandı... İşte o liste.* <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/894397/bylock-magduru-olan-11-bin-480-kisi-aciklandi-iste-o-liste.html> adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Çelik, A. ve Özveri, M. (2023). Anayasa Mahkemesi kararı ışığında çalışma hakkı ve ayrımcılık yasağı açısından “barış akademisyenleri” ihraçları. *Çalışma ve Toplum*, 4(79), 3221-3254. <https://doi.org/10.54752/ct.1364603>

Çınarlı, Ö. ve Safi, İ. (2019). İngiliz yazılı basınına göre Bab-ı Ali Baskını ve uluslararası sonuçları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 1786-1808. <https://doi.org/10.26466/opus.512811>

Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir'in darbe girişimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 155-71.

Doğru, O. (1998). *27 Mayıs rejimi: Bir darbenin hukuki anatomisi*. İmge Kitabevi.

Duran U. C. (2019). *FETÖ ile mücadele ve KHK'lar.* <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/cem-duran-uzun/2019/11/09/feto-ile-mucadele-ve-khk-lar> adresinden 22 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Eğitim Bir-Sen. (2014). *Rakamlarla 28 Şubat Raporu.* Ankara. http://ebs.org.tr/ebs_files/files/dosya/28_subat_rapor_web.pdf adresinden 9 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Ensonhaber. (2020). *Kemal Kılıçdaroğlu'ndan KHK çağrısı.* <https://www.ensonhaber.com/kemal-kilicdaroglundan-khk-cagrisi.html> adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

Evren, K. (1991). *Kenan Evren'in anıları 3*, Milliyet Yayınları.

Fidan, S., Şahin, K. ve Çelik, F. (2011). Osmanlı modernleşmesinin temel olgularından biri: Bürokrasi Osmanlı modernleşmesinde bürokrasinin etkinliği ve önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(23), 113-128.

Findley, C. V. (1996). *Kalemîyeden mülkiyeye Osmanlı memurlarının toplumsal tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 askeri darbesi ve Türk eğitim sistemine etkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Habertürk. (2019). *15 Temmuz hain darbe girişiminin üzerinden 3 yıl geçti*. <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-15-temmuz-hain-darbe-girisiminin-uzerinden-3-yil-gecti-neler-yasandi-haberler-2504248> adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de devlet geleneği*. Doğu Batı Yayınları.
- Hürriyet. (2015). *1776 emniyet müdürü ile 10 emniyet amiri emekliliğe sevk edildi*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/1776-emniyet-muduru-ile-10-emniyet-amiri-emeklilige-sevk-edildi-28765956> adresinden 22 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Kasapsaraçoğlu, M. (2020). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Yapılan Askeri Darbeler ve Amerika. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1342-1356. <https://doi.org/10.21547/jss.682186>
- Kerimoglu, H. T. (2020), İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de askeri darbeler ve toplum, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 147-160.
- Kurdaş, M. Ç. (2019). Osmanlı modernleşme sürecinde aydınlar ve bürokrasinin rolü. *Firat University Journal of Social Sciences*, 29(1), 399-411. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538751>
- Manav, N. (2017). II. Meşrutiyet’te Abdülhamid dönemi kadrolarının tasfiyesi ve tekaüd sandıkları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1). 240-260.
- Memurlar.net. (2019). *FETÖ’den aranan kişi sayısı 22 bin*. <https://www.memurlar.net/haber/813254/feto-den-aranan-kisi-sayisi-22-bin.html> adresinden 18 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Milliyet Gazetesi (1960a). *Orduda 24 general ve amiral kaldı*.
- Milliyet Gazetesi. (1960b). *İnkılâptan sonra 58 polis tevkif edildi*.
- MİT. (2020). https://www.mit.gov.tr/tarihce/ikinci_bolum_F.html adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Nebiler, H. (1983). *1980 sonrası polis. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*. 14. İletişim Yayınları.
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk politikası: Demokratik pekişmenin önündeki engeller*. Doğan Kitap.
- Özkan, M. (2021). Latin Amerika’daki askeri darbeler: Neden, sonuç ve etkileri. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(2), 371-390.
- Özen, H. (2002). *Entelektüelin dramı 12 Eylül’ün cadı kazanı*. İmge Kitabevi.
- Önüt, L. B. (2018). Vakıf üniversitesinin faaliyetlerinin durdurulması ve garantör üniversitenin işlevi. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 95-125.
- Özkan, T. (2006). *MİT’in gizli tarihi*. Alfa Yayıncılık.
- Özsağır, A. (2013). Askeri darbe ve müdahalelerin ekonomik performans üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 759-773.

- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. (2012). *Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile demokrasiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin tüm boyutları ile araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi*. TBMM. Dönem 24, Yasama Yılı 3. S. Sayısı, 376.
- Safi, İ. (2018). Osmanlı Devleti'nden günümüze parlamentarizm ve parlamenter rejime müdahaleler- muhtıra, darbe ve darbe girişimleri üzerine bir analiz. *Ege Akademik Bakış*, 19(1), 141- 157.
- SETA Raporu. (2017). *2017'de Türkiye*. https://www.setav.org/assets/uploads/2018/01/2017de_turkiye.pdf adresinden 19 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016). *10 soruda 15 Temmuz darbe girişimi ve fetullahçı terör örgütü*. <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2016-12-02-onsorudafeto-tr-en.pdf> adresinden 28 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı. (1971). *Türk Silâhlı Kuvvetleri tarihi*. Cilt: 3. Kısım: 6. Kitap: 1. Genelkurmay Basımevi.
- Tekelioğlu, O. (2018). *Türkiye'de askeri darbelerin ve darbe girişimlerinin bürokrasi üzerine etkileri (1909-1980)* [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Tuncel, G. ve Demirhan, Y. (2018). 15 Temmuz kanun hükmünde kararnamelerinin kamu yönetimine etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 5-37.
- Tunç, A. ve Atılğan, A. (2018). Paralel devlet yapılanmasının (PDY) kamu kurumlarına sirayeti ve bürokratik vesayet darbesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 79-104.
- Türk, M. (2015). *Polis Akademisi dönüştürülecek*. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/polis-akademisi-donusturulecek> adresinden 20 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Uyar, H. (2020). Türkiye'de askeri darbeler ve nedenleri üzerine bir analiz denemesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 77-96.
- Yılmaz, L. (2020). Türk siyasal hayatında askeri darbelerin siyasal ve anayasal işlevi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 203-31.
- Yenişafak. (2019). *Bakan Soylu FETÖ'den gözüaltına alınan kişi sayısını açıkladı*. www.yenisafak.com/gundem/bakan-soylu-fetoden-gozaltina-alinan-kisi-sayisini-acikladi-3450632 adresinden 18 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Zürcher, E. J. (2008). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.